

Sihhi Müze Atlası

Dr. İbrahim Topçu

1975'de İstanbul'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Kadıköy ve Üsküdar'da tamamladı. 1999'da İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı'ndaki eğitiminin ardından Aralık 2004' te uzman oldu. 2005 yılında, önce Haseki Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne Başhekim Yardımcısı olarak, ardından İstanbul Sağlık Müdürlüğü'ne Müdür Yardımcısı olarak atandı. 2007-2008 yılları arasında Beykent Üniversitesi'nde Hastane ve Sağlık Kurumları Yöneticiliği yüksek lisansını tamamladı. Halen İstanbul Sağlık Müdürlüğü'nde İl Sağlık Müdür Yardımcısı olarak göreve devam etmektedir. Evli ve 2 çocuk babasıdır.

Dr. Mahmut Tokaç

1963 Ordu, Ünye doğumludur. 1979'da Ünye Lisesi'nden, 1985'te İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 2000 yılında İÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Bölümü'nde doktorasını tamamladı. 2002 – 2003 tarihleri arasında İstanbul 112 Ambulans Komuta Merkezi Başhekimliği, 2003 – 2009 tarihleri arasında Sağlık Bakanlığı İlaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğü'nde Genel Müdür Yardımcılığı ve Genel Müdürlük yaptı. Halen İstanbul Başakşehir Devlet Hastanesi Başhekimisi olan Tokaç, aynı zamanda İstanbul Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğretim görevlisidir.

İlk sağlık konularında bilgilendirme amacıyla 1926 yılında yayımlanan "Sihhi Müze Atlası" adlı kitapta birçok levha/tablo yer almaktadır. Kitaptaki tabloların kaynakları olarak İstanbul, Ankara İzmir ve Bursa Hıfzıssıhha Müzelerinin gösterilmiş olması dolayısıyla bu müzelerin halen olup olmadığını araştırma ihtiyacı hissettik. Araştırmalarımızda

Bursa ve İzmir'de herhangi bir müzenin olmadığını öğrendiğimiz gibi buralardaki tabloların akıbetinin ne olduğuna ilişkin bir bilgiye de rastlamadık. Ankara'da da böyle bir müze olmadığı, Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı'nın deposunda birtakım tabloların olduğu ancak bir müze çalışması yapılması düşüncesi dolayısıyla henüz sergilenmediği bilgisine ulaştık. İstanbul'da ise halen İl Sağlık Müdürlüğü bünyesinde

faaliyet gösteren Sağlık Müzesi adında bir müze mevcut. İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü'nün internet sitesinde Sağlık Müzesi'ne ilişkin bilgiler mevcut. Söz konusu internet sayfalarında, burada incelediğimiz Sihhi Müze Atlası adlı kitapta sergilenen eserlerden bazılarının resimleri yer alıyor. Bu vesileyle önce bu müze ve müzedeki tabloların hikâyesine bir göz atalım, ardından da söz konusu Sihhi Müze Atlası adlı kitabı tanıtalım.

Dr. Hikmet Hamdi (Dr. Ziya Hüzni Koleksiyonu)

Dr. Hikmet Hamdi Bey

Divanyolu'ndaki Sağlık Müzesi Binasının eski fotoğrafı.
(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fotoğraf Atölyesi Arşivi)

1915 yılında Berlin'e gönderilen Dr. Hikmet Hamdi, Almanya'daki benzeri müesseseleri araştırır ve incelemeler yapar. 1917 yılında yurda döndüğünde Cağaloğlu'ndaki Sıhhiye Umum Müdürlüğü Binasının (Eski Sağlık Müdürlüğü Binası) bir odasında müze hazırlıklarına başlar.

Sağlık Müzesi Binasının şimdiki hali

Sağlık Müzesi

Kitapta "İstanbul Hıfzıssıhha Müzesi" olarak adlandırılan müzenin kuruluş çalışmaları 1915 yılına dayanıyor. O yıllarda verem, frengi, çiçek, tifo, tifüs, sıtma gibi sık görülen bulaşıcı hastalıkları önleyebilmek için halkı eğitmek gerekiyordu. Ayrıca hastalıklarla mücadelenin yanında hastalıklardan korunmak için sağlıklı beslenme, beden ve çevre temizliğini de öğretmek gerekiyordu. Bu gaye ile 1915 yılında Sıhhiye Umum Müdürü Dr. Adnan (Adivar), bir müze kurulmasına karar verir. Bu görevin başına hem doktor hem de Hoca Ali Rıza'nın öğrencisi olan ressam ve hattat Dr. Hikmet Hamdi getirilir. 1915 yılında Berlin'e gönderilen Dr. Hikmet Hamdi, Almanya'daki benzer müesseseleri araştırır ve incelemeler yapar. 1917 yılında yurda döndüğünde Cağaloğlu'ndaki Sıhhiye

Umum Müdürlüğü Binasının (Eski Sağlık Müdürlüğü Binası) bir odasında, yanında Ticaret Okulu mezunu olan ancak istek ve kabiliyeti sayesinde mulajcılığı öğrenen Halit isminde bir teknisyen ve bir hademe ile müze hazırlıklarına başlar (*Mulaj: Bir şeyin bal mumu, alçı gibi bir madde ile kalbini çıkarmak için yapılan işlemlerin bütünü*). Dr. Hikmet Hamdi'nin yağlı boya tabloları, bilgi verici levhalar ve alçı modelleri çoğalınca, bu birikim, o günlerde Müdafaa-yı Milliye Cemiyeti'nin Divanyolu'ndaki binasının Sağlık Müzesi için ayrılan bölümüne taşınır. Sağlık Müzesi böylece 60'lı yıllara kadar faaliyet göstereceği mekâna geçmiştir (*Bugün de Sağlık Müzesi olarak anılan bu bina, Defter-i Hakani Senedat Müdürü Salih Efendi tarafından 1875 yılında yanan ahşap konak yerine yaptırılan kâgir konaktır*). Dr. Hikmet Hamdi, bilgi veren tablolarını burada çoğaltırken

Almanya'dan getirilen ve halkı eğitici 25 levhayı Türkçeye çeviriyor ve kendi özel rika yazısı ile hazırlıyordu. Bunlar 30 mulaj ve Teşhiri Marazi Muallimi Hamdi Suat (Aknar)'ın 10 adet hastalık patolojisini gösteren maketleri ile zenginleştirmişti.

Müze, Esat Paşa'nın Sıhhiye Umum Müdürlüğü zamanında, 23 Temmuz 1918 günü törenle açıldı. Açılışından birkaç ay sonra Mondros Mütarekesi imzalanmış, bu sebeple Müdafaa-yı Milliye Cemiyeti dağılmıştı. Onun bulunduğu yere Sanayi-i Nefise Mektebi taşınmıştı. 1920 yılında İstanbul işgal edilince müzenin bulunduğu binaya İtalyan askerleri el koymuştur. Bina alelacele boşalttırdığından, birçok mulaj ve tablolar Sağlık Müdürlüğü Binasının deposuna kaldırılırken hasar gördü. Müracaatlar neticesinde bir süre sonra eski yerine dönen ancak hasar gören

Müze mulâj atölyesinde Dr. Hikmet Hamdi (sağda), Halit Hakkı Bey (ortada) (Muhsin Kut koleksiyonu)

1931 yılında Dr. Hikmet ani bir kalp krizinden öldü ve kısa bir süre sonra yerine Dr. Ziya Hüznü getirildi. Dr. Ziya Hüznü 1937'de ölünce müdürlüğe ressam ve Doktor Nuri Aktansel getirildi. (Suat Coşkun, '8 Kasım 1938 Saat 05.30 Suları' isimli makalesinde Atatürk'ün son dakikalarını anlatırken "Atatürk gözlerini hayata kapamıştı. İrtihallerinden bir saat kadar sonra Sıhhi Müze Müdürü Dr. Nuri saraya gelerek yüzünün ve ellerinin mulâjlarını almıştır." şeklinde ifade etmektedir.)

eserler, Dr. Hikmet Hamdi tarafından büyük bir gayretle eski haline getirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetle birlikte sağlık alanında önemli atılımlar gerçekleştirilirken başta Ankara olmak üzere birçok yerde Sıhhi Müzeler kurulmuş ancak 1928'deki Harf Devrimi'nde yeni harflerin kabulüyle Osmanlıca olan tablolar ve mulâjlar tekrar depoya kaldırılmış, yeni harfli levhalar hazırlanmaya başlanmıştır. 1931 yılında Dr. Hikmet'in ani bir kalp krizinden ölümünden kısa bir süre sonra, yerine Dr. Ziya Hüznü getirilir. Dr. Ziya Hüznü'nün de 1937'de ölümü üzerine müze müdürlüğüne ressam Doktor Nuri Aktansel getirilir. (Suat Coşkun, '8 Kasım 1938 Saat 05.30 Suları' isimli makalesinde Atatürk'ün son dakikalarını anlatırken, "Atatürk gözlerini hayata kapamıştı. İrtihallerinden bir saat kadar sonra Sıhhi Müze Müdürü Dr. Nuri saraya gelerek yüzünün ve ellerinin mulâjlarını almıştır." şeklinde ifade etmektedir.)

1938 yılında Cumhuriyetin ilk 15 yılında yapılan hizmetlerin anlatıldığı "On Beşinci Yıl" kitabının "Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti" bölümünde "Sıhhi Müzeler" konusu şu satırlarla yer almaktadır. "Adetleri günden güne çoğalan bu müzelerden halkımızdaki sağlık terbiyesi gittikçe inkişaf etmektedir." Bu müzelerin Anadolu'da 13 vilayette kurulduğu bilgisi kaynaklarda mevcutsa da İstanbul dışında bu müzelerden kalan

yoktur.

1939'da, bina büyük bir tamir gördü. İçinde birçok değişiklik yapıldı binanın giriş katındaki dükkânlar binanın hizmetine verilmiş, bahçesinde 250 kişilik sinema salonu yaptırılmıştı. Teşhir olunan malzemelerde de yenilemeler, ilaveler yapıyordu. Anatomi, fizyoloji tablolarının sergilendiği salon açılmıştı.

1940 yılında müzede 1 müdür, 1 muavin, 1 mulâj mütehassısı, 1 sinema operatörü, 1 ayniyat memuru, 8 teknisyen ve hademe çalışıyordu. O yıllarda harp tehlikesine karşı zehirli gazlardan korunma yolları halka öğretilmeye başlandı. Hastalıklardan korunma ön plana alındı. Sinema salonunda ücretsiz olarak sıhhi filmler gösteriliyordu. Müze ayda ortalama 8-10 bin kişiye hizmet veriyordu.

1960'lı yıllara kadar işlevini kaybetse de yaşayan Sağlık Müzesi, bu yıllarda kapatılarak eserler Sağlık Müdürlüğü depolarına kaldırılmıştır. 1995 yılında, -o dönemde her ikisi de doçent olan- Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ayten Altıntaş ve İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nuran Yıldırım, dönemin İl Sağlık Müdürü Hürriyet Yılmaz'ın davetiyle tabloları araştırmaya başlamış, bulunan 50 kadar tablonun 23'ü, hocaların gözetiminde çeşitli ilaç firmaları desteğiyle onarılmış ve 14 Mart 1995 yılında Sağlık Müdürlüğü binasında 15 gün süreyle sergilenmiştir. Tablolar halen İl Sağlık Müdürlüğü'nde muhafaza edilmektedir. Müze koleksiyonunda

Dr. Refik Saydam

ayrıca 4 alçı model, 5 mulaj, 1 insan iskeleti, bir diş temizliği eğitim modeli, 3 cam kavanoz, 214 kitap bulunmaktadır.

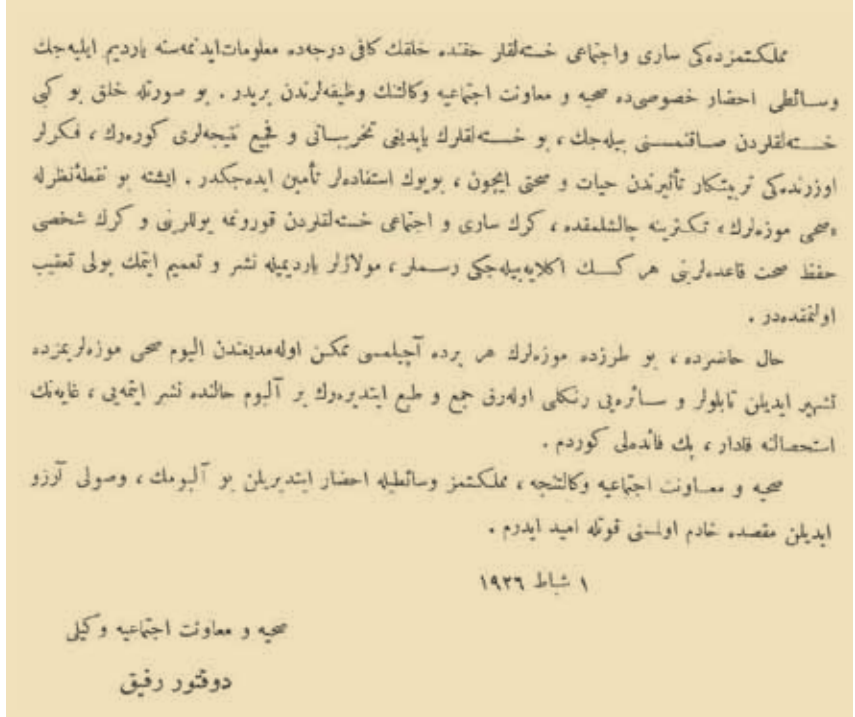
Sihhi Müze Atlası

“Sihhi Müze Atlası” halkın sağlık konularında duyarlı olmaları amacıyla hazırlanmış birçok levhanın/tablonun olduğu Osmanlıca bir kitaptır. Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiyye Vekâleti (şimdiki Sağlık Bakanlığı'nın Cumhuriyetin ilk yıllarındaki adı) tarafından 1926 yılında yayımlanan kitap, 22 x 31,5 cm boyutlarında ve 68 sayfa olup yazar adı belirtilmemiştir. Kitabın takdim yazısında Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiyye Vekili Doktor Refik'in (Türkiye Cumhuriyetinin en uzun süre görevde kalan Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam) imzası bulunmaktadır. Bu takdim yazısında Doktor Refik (Saydam) özetle; “Bulaşıcı ve toplumsal hastalıklar hakkında halkın bilgilendirilmesini sağlamak Sağlık Bakanlığının görevlerindedir. Bu sayede halk bu hastalıklardan korunmayı bilecek, hastalıkların yaptığı tahribatı ve kötü sonuçlarını görerek sağlığı için fayda sağlayacaktır. İşte bu yüzden Sihhi Müzelerin sayısı artırılırken bulaşıcı ve toplumsal hastalıklardan korunma yolları ve kişisel hijyen kuralları herkesin anlayabileceği resimler ve mulajlarla yayımlamaya çalışılmaktadır. Bu müzelerin her yerde açılması mümkün olmadığından halen müzelerde sergilenen tablo ve benzeri materyali bir araya getirerek renkli bir albüm bastırmayı faydalı gördüm. Amaca ulaşacağını kuvvetle ümit ederim.” demektedir.

“Sihhi Müze Atlası”nda sıtma (malarya), bel soğukluğu, yumuşak karha, frengi, kolera, dizanteri, tifo (karahumma/humma-yı şebe), verem, çiçek, kızamık, kızıl, kuşpalazı, tifüs (lekeli humma), veba, kuduz gibi bulaşıcı hastalıklar yanında içki belası ve yüksek ökçeler gibi halk sağlığını ilgilendiren diğer konular da tablo ve levhalar ile anlatılmıştır. Frengiye 16 sayfa ayrılmış olması, o dönemde bu

Sihhi Müze Atlasının kapağı

Sihhi Müze Atlasının takdim yazısının orijinali

hastalığa ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Yine o dönemin en korkulan hastalıklarından olan veremle ilgili çok sayıda tablo yer alırken içki bağımlılığına da oldukça fazla yer ayrılmıştır.

Sihhi Müze Atlası, yukarıda bahsettiğimiz “On Beşinci Yıl” kitabının “Sıhhat ve İctmai Muavenet Vekâleti” bölümünün “Teknik neşriyat” başlıklı kısmında yayımları içinde de yer almaktadır. Yine söz konusu kitabın “Sağlık risale ve broşürleri” kısmında 50 bin adet bastırılan Sihhi Müze Rehberlerinden bahsedilmektedir. Sihhi Müze Rehberi, Dr. Hikmet Hamdi'nin yazdığı Sihhi Müze Atlasından ayrı bir kitapçıktır. (Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Ordu Gazi İl Halk Kütüphanesi ve Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde nüshalarının olduğu ilgili kütüphanelerin internette yayımlanan kataloglarında tespit edebiliyoruz.)

Sihhi Müze Atlası sadece tıp tarihçilerinin ilgileneceği bir eser olmayıp, aynı zamanda sanat tarihi açısından da önemli bir eserdir. Kitapta yer alan Dr. Hikmet Bey'in bir ressam olarak yaptığı tablolar

resim sanatı açısından değerlendirilken bazı bölümlerinde bir hattat olarak rika tarzında yazdığı yazılar da hat sanatı açısından ele alınabilecektir.

Kaynaklar

Ayten Altıntaş, Sağlık Müzesi Tarihi, İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü web sitesi, http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/muze/muze_tarihi.asp, Erişim tarihi: 12.12.2010,

Cumhuriyetin İlk 15 Yılında Sağlık Hizmetleri, Türkiye Tıp Akademisi Yeni Seri No:4, İstanbul, 2010.

<http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/tarihce/galeri.asp>, Erişim tarihi: 12.12.2010,

<http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/smuzesi/koleksiyon.asp>, Erişim tarihi: 12.12.2010,

http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/smuzesi/muze_binası.asp, Erişim tarihi: 12.12.2010,

İstanbul Sağlık Müdürlüğü web sitesi sayfaları: http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/muze/muze_tarihi.asp, Erişim tarihi: 12.12.2010

Suat Coşkun, 8 Kasım 1938 Saat 05.30 Suların, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi internet versiyonu, <http://www.hakimiyetimilliyeye.org/index.php/hm-yazarlari/suat-coskun/1076903-8-kasim-1938-saat-05-30-sulari-suat-coskun.html>, Erişim tarihi: 12.12.2010,

Turgay Tuna, Hebdoman'dan Bakırköy'e, Bakırköy Belediyesi Kültür Yayınları, 2000.